

ILMIY-AMALIY
ELEKTRON JURNAL

Avgust №8, 2026

Агробизнес, наука и
технология

AGROBIZNES FAN VA TEXNOLOGIYALAR

Agribusiness, science and
technology

№ 083688

ISSN:

3060-5245

Toshkent-2026

Platform &
workflow by
OJS / PKP

BOSH MUHARRIR

Oblomuradov Narzullo Naimovich – i.f.d. (DSc), professor.

Bosh muharrir o'rinbosarlari:

Islamov Soxib Yaxshibekovich – q.x.f.d. (DSc), professor.

Sultonov Kamoliddin Sadriddinovich – q.x.f.d. (DSc), professor.

Farmonov To'liqin Xayitmurodovich – i.f.d. (DSc), professor.

Muharrir:

Beglayev Uchqun Xurramovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent.

Tahrir hay'atining xalqaro a'zolari:

Kusainov Xalel Xaymullayevich – i.f.d. professor (Qozog'iston davlat texnologiya universiteti)

Vilija Aleknevičienė – i.f.d. professor (Universitet Vitovta Velikogo)

Gilbert Ludwig – professor, (Jamk University of Applied Sciences)

Bobojonov Ixtiyor Baxtiyorovich – i.f.d. professor (Germaniyaning Leybnits nomidagi Markaziy Osiyoda qishloq xo'jaligini rivojlantirish instituti (IAMO))

Daiva Makutenene – professor, (Vitautas Magnus universiteti, Litva)

Xaitboyeva Nargiza Alikulovna - i.f.d. dotsent (Tojikiston davlat huquq, biznes va siyosat universiteti)

Tahrir hay'ati:**08.00.00-Iqtisodiyot fanlari:**

Gulyamov Saidasror Saidaxmedovich – i.f.d. (DSc), professor;

Saidov Muxammad-Ali Xakimovich – i.f.d. (DSc), professor;

Rustamova Iroda Baxramjanovna – i.f.d. (DSc), professor;

Ochilov Ilhom Sayitqulovich – i.f.d. (DSc), professor;

Askarov Nazimjon Niyozovich – i.f.d. (DSc), professor;

Abdullayev Altinbek Yangibayevich – i.f.d. (DSc), professor;

Boltayev Abror Sayitmuradovich – i.f.d. (DSc), dotsent;

Abduvasikov Abduaziz Abdulazizovich – i.f.n. professor;

Mamadiyarov Dilshad Uralovich – i.f.n. dotsent;

Achilov Mashrab Ulug'bekovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Galimova Feryuza Rafikovna – i.f.n. dotsent;

Odilova Dilnozaxon Barnayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Yangiboyev Dilshod G'ulomovich – i.f.f.d. (PhD);

Saidova Dildora Nurmatovna – i.f.n. dotsent;

Dexkanova Nilufar Sagdullayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Roziqov Jahongir Mustaqim o'g'li – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Boltayev Nurali Shiramatovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Ibragimova Madina Ismoilovna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Javlijev Nuriddin Bektemir o'g'li – i.f.f.d. (PhD).

06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari:

Shokirov Alisher Djuraboyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Mardanov Husniddin Xolbozorovich – q.x.f.d. (DSc);

Abdiyev Fozil Rashidovich – q.x.f.d. (DSc);

Sattorov Maqsud Axtamovich – q.x.f.d. (DSc);

Yuldashov Nurbek Ergashovich – v.f.d. (DSc);

Xalmirzayev Dilmurad Kamilovich – q.x.f.d. (DSc), dotsent;

Namazov Ixtiyor Choriyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Xudayqulov Jonibek Bozarovich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Eshonqulov Jamoliddin Saporboy o'g'li – q.x.f.d. (DSc), professor;

Abdullayev Anvar Kodirullayevich – b.f.n., katta ilmiy xodim;

Atabayev Ma'ruf Maxmudovich – q.x.f.n. professor;

Safarov Asqar Asadullayevich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Mustafakulov Davron Mamatqulovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Kasimov Botir Sadriddinovich – q.x.f.f.d. (PhD);

Akramov Umidilla Ikramdjanovich – q.x.f.n. dotsent;

Elboboyev Abdug'ani Shuxrat o'g'li – q.x.f.f.d. (PhD);

Muxammadov Yo'ldoshbek Akmal o'g'li – q.x.f.f.d. (PhD);

Maxmudova Shaxnoza Abdufattaxovna – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Idrisov Xusanjon Abdujabborovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent.

MUASSIS

Toshkent davlat agrar
universiteti

ALOQA UCHUN MA'LUMOTLAR

Manzil: Toshkent viloyati, Qibray tumani, Universitet ko'chasi, 2-uy.

Jurnalning telegram manzili:

t.me/agrobiznes_elektronjurnal

E-mail: licht-1989@mail.ru

Jurnalning rasmiy sayti:

<https://www.agrobiznesjournal.uz>

Tel: +(998) 93 439 30 00

JURNALNING ILMIYLIGI:

Ma'lumot uchun, OAK
Rayosatining 30.11.2024-yildagi
№364/5-sonli qarori bilan
08.00.00-Iqtisodiyot fanlari
bo'yicha, 08.05.2025-yildagi
№370/5-sonli qarori bilan
06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari
bo'yicha "Dissertatsiyalar asosiy
ilmiy natijalarini chop etish
tavsiya etilgan milliy ilmiy
nashrlar ro'yxati"ga kiritilgan.

Elektron nashr, 551-sahifa.

E'lon qilishga 2026-yil 28-avgustda
ruxsat etildi.

MUNDARIJA

IQTISODIYOT FANLARI

ULUG'BEK NURULLAYEV

Tomorqa xo'jaliklari faoliyatidan olingan daromadga noqishloq xo'jaligi faoliyati ta'sirini iqtisodiy baholash.....8

RO'ZMAMATOV ABBOS TOLIBJON O'G'LI

O'zbekistonda chakana savdo tarmog'ining tarkibiy o'zgarishlari va savdo xizmatlarini rivojlantirish yo'nalishlari.....17

АЙТМУРАТОВА УЛБИКЕ ЖАЛГАСОВНА

Развитие методических подходов к комплексной оценке эффективности привлечения финансирования акционерными обществами через рынок капитала.....26

BAXRONOVA NILUFAR SUNNAT QIZI

Raqamli transformatsiya va yashil iqtisodiyot integratsiyasining innovatsion iqtisodiy o'sishga ta'sir mexanizmlari.....36

KARAMATOVA NOIBA HUSNITDINOVNA

Korxonada ichki nazorat va audit tizimini takomillashtirish yo'nalishlari.....44

VEI ZHIBO

Madaniy meros turizmida raqamli kommunikatsiya, jamoatchilik ishtiroki va inklyuziv o'sish – Samarqand misolida.....53

ISMIGUL ABDULLAYEVA

Improving data management systems of small and medium enterprises through cloud technologies in the digital economy.....65

ABDURAYIMOV KAMOLIDDIN XURRAM O'G'LI

Surxondaryo viloyatida qishloq xo'jaligining amaldagi iqtisodiy ko'rsatkichlari tahlili.....70

KABILOVA SHAHNOZA JURAYEVNA, XALIMOV JAVLON

SHAXRIYOROVICH

Iste'molchilarga xizmat ko'rsatish sohasidagi kichik biznesni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari: hududiy differensiatsiya tahlili (Qashqadaryo viloyati misolida).....80

UMAROVA SHAXLO ABDUVALIYEVNA

Strategik moliyaviy hisob tizimini tashkil etishning konseptual yondashuvlari va tarkibiy elementlari.....87

HOU MANPING, CUI HUIFANG

Lessons from China for ecological protection and restoration of the Aral sea basin.....102

SHADMANOV ZUHRIDDIN ZOKIRXODJAYEVICH

O'zbekistonda raqamli iqtisodiyot rivojlanishini baholash.....113

BADALOVA NIGORA NORKULOVNA

Davlat boshqaruvini raqamlashtirishning xorijiy modellari va ularni O'zbekistonda qo'llash imkoniyatlari.....126

ZHU YU MING

The collaborative logic of digital transformation of China's tourism infrastructure.....137

ИСАЕВА АЙЖАН

Цифровая трансформация туризма как механизм структурной диверсификации сферы услуг.....152

KARIMOVA MAFTUNA NURDINOVNA

“Yashil” qo’shilgan qiymat: organik, halol va karbon-neytral sertifikatlarining O‘zbekiston mahsulotlari narxiga ta’siri.....166

XABIBULLAYEV ANVAR SHOVIKAT O‘G‘LI

Zamonaviy boshqaruv modellari asosida aksiyadorlik jamiyatlarining moliyaviy menejment tizimini takomillashtirish.....177

SAPAYEV SINDOR QADAMBOY O‘G‘LI

Mintaqaviy innovatsion infratuzilma subyektlari o‘rtasidagi iqtisodiy hamkorlik rivojlanishi: qiyosiy tahlili.....185

SAIDOVA DILDORA NURMATOVNA

Yangi O‘zbekiston taraqqiyotida oziq-ovqat xavfsizligining ta’minlanishi.....194

UMAROV AZIZJON AZAMJON O‘G‘LI

Risklarning kichik biznes korxonalariga iqtisodiy ta’siri.....201

AZAMQULOV NURBEK ULUG‘BEK O‘G‘LI

Mamlakatimizda qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini yetishtirishning hozirgi holati hamda bug‘doy yetishtirish samaradorligini oshirish yo‘llari.....207

BAXTIYAROVA SABOHAT BAXTIYAROVNA

Raqamli transformatsiya sharoitida rahbarlarning strategik liderlik kompetensiyalarini rivojlantirish.....214

BOZOROVA MUXABBAT TO‘XTAYEVNA

Davr xarajatlari hisobini takomillashtirish.....221

DJURAYEV OLIMJON NARKULOVICH

Xizmatlar iqtisodiyotida mehnatni ratsional tashkil etishning zamonaviy konsepsiyalari va iqtisodiy samaradorlikni oshirish mexanizmlari.....230

KURBONOV BAXODIR ERGASHEVICH

Transfert narxlarning iqtisodiy mohiyati va ularni shakllantirishning nazariy-uslubiy asoslari.....243

FAXRIDDINOV ABDULHAKIM ZIYAUDDINOVICH

Yangi O‘zbekistonda sabzavotchilik tarmog‘ini rivojlantirish istiqbollari.....249

OMONQULOV BEKZOD TURSUNALI O‘G‘LI

Kichik biznesning innovatsion rivojlanish strategiyasini baholash mezonlari va ko‘rsatkichlari.....256

KARIMOV INOMJON ORTIKBAEVICH

Qurilish sanoatida investitsiyalarni jalb qilishni boshqarishning xorijiy modellari va ularni o‘zbekiston amaliyotiga moslashtirish imkoniyatlari.....267

TURDIQULOV FARRUX RAVSHANJON O‘G‘LI

O‘zbekistonda kichik biznesning bandlik va YAIMdagi ulushlari nomutanosibli: milliy va hududiy statistik tahlili.....277

TRANSFERT NARXLARNING IQTISODIY MOHIYATI VA ULARNI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI

KURBONOV BAXODIR ERGASHEVICH

Qo'qon universiteti Andijon filiali

Iqtisodiyot va moliya kafedrası mudiri, dotsent, (PhD)

E-mail: kurbanoff750909@gmail.com

ORCID ID: 0009-0007-5224-4751

Annotatsiya. Maqolada transfert narxlarning iqtisodiy mohiyati, ularning shakllanish qonuniyatlari hamda "erkin bozor sharoiti" (arm's length) tamoyilining nazariy asoslari tadqiq etilgan. Muallif tomonidan transfert narxlarni belgilashning beshta xalqaro tan olingan usuli qiyosiy tahlil qilinib, ularning O'zbekiston iqtisodiyoti sharoitida qo'llanilish imkoniyatlari baholangan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mamlakatimizda taqqoslanuvchi ma'lumotlar bazasining yetishmasligi sababli operatsion sof foyda marjasi usuli (TNMM) eng ko'p qo'llaniladigan usul bo'lib qolmoqda. Maqola yakunida transfert narxlarni shakllantirishning uslubiy bazasini takomillashtirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: transfert narx, erkin bozor tamoyili, o'zaro bog'liq shaxslar, ko'p millatli korporatsiya, soliq bazasi, taqqoslanuvchi bitim, foyda taqsimoti, BEPS.

Аннотация. В статье исследуются экономическая сущность трансфертного ценообразования, закономерности его формирования, а также теоретические основы принципа «вытянутой руки» (arm's length principle). Автором проведен сравнительный анализ пяти международно признанных методов определения трансфертных цен и дана оценка возможностей их применения в условиях экономики Узбекистана. Результаты исследования показывают, что в связи с недостатком сопоставимых данных в нашей стране наиболее широко применяется метод сопоставимой рентабельности (TNMM). В заключительной части статьи разработаны предложения и рекомендации, направленные на совершенствование методологической базы формирования трансфертных цен.

Ключевые слова: трансфертное ценообразование, принцип «вытянутой руки», взаимозависимые лица, транснациональная корпорация, налоговая база, сопоставимая сделка, распределение прибыли, BEPS.

Abstract. The article examines the economic essence of transfer pricing, the patterns of its formation, and the theoretical foundations of the arm's length principle. The author provides a comparative analysis of five internationally recognized methods for determining transfer prices and evaluates the possibilities of their application under the conditions of the Uzbek economy. The research findings demonstrate that, due to the lack of comparable data in Uzbekistan, the Transactional Net Margin Method (TNMM) remains the most widely used method. In the final part of the article, proposals and recommendations aimed at improving the methodological framework for transfer pricing are developed.

Keywords: transfer pricing, arm's length principle, related parties, multinational corporation, tax base, comparable transaction, profit allocation, BEPS.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotining globallashuvi sharoitida xalqaro savdo aylanmasining sezilarli qismi mustaqil subyektlar o'rtasida emas, balki bitta korporativ guruh ichidagi o'zaro bog'liq shaxslar o'rtasida amalga oshirilmoqda. Turli baholarga ko'ra, bugungi kunda jahon savdosining 60 foizdan ortig'i ko'p millatli korporatsiyalarning ichki aylanmasiga to'g'ri keladi. Bunday bitimlarda qo'llaniladigan narx bozor mexanizmi ta'sirida emas, balki guruhning yagona

boshqaruv qarori asosida shakllanadi. Aynan shu narx iqtisodiy adabiyotda transfert narx deb ataladi.

Transfert narxning o'ziga xosligi shundaki, u bir vaqtning o'zida ikki xil funktsiyani bajaradi. Birinchidan, u korporatsiya ichida boshqaruv vositasi bo'lib, alohida bo'linmalar faoliyati samaradorligini baholash, resurslarni taqsimlash va ichki hisob-kitoblarni yuritish imkonini beradi. Ikkinchidan, u soliqqa tortish ob'ekti bo'lgan foydaning turli soliq yurisdiksiyalari o'rtasida taqsimlanishini belgilaydi. Aynan mana shu ikkinchi funktsiya transfert narxlarni davlat moliyaviy manfaatlari nuqtai nazaridan dolzarb muammoga aylantiradi.

O'zbekiston Respublikasida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmining o'sishi, erkin iqtisodiy zonalarining tashkil etilishi va yirik korporativ tuzilmalarning shakllanishi transfert narxlar masalasini nazariy jihatdan chuqur o'rganishni taqozo etmoqda. Amaldagi Soliq kodeksida transfert narxlarni nazorat qilishga oid alohida bo'lim mavjud bo'lsa-da, ushbu normalarni amaliyotda qo'llash uchun zarur bo'lgan uslubiy baza hali to'liq shakllanib ulgurmagan. Ushbu maqolaning maqsadi transfert narxlarning iqtisodiy tabiatini ochib berish va ularni shakllantirishning uslubiy asoslarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Transfert narxlar nazariyasining shakllanishi XX asrning o'rtalariga to'g'ri keladi. J. Xirshleyfer 1956-yilda e'lon qilgan ishida transfert narxni chegaraviy xarajatlar asosida belgilash modelini taklif etgan bo'lib, ushbu model bugungi kunda ham nazariy tahlilning boshlang'ich nuqtasi hisoblanadi. Uning yondashuviga ko'ra, oraliq mahsulot uchun tashqi bozor mavjud bo'lmagan hollarda optimal transfert narx yetkazib beruvchi bo'linmaning chegaraviy xarajatlarga teng bo'lishi lozim.

Keyinchalik R. Ekkiz, D. Uotson va K. Boldvin kabi tadqiqotchilar transfert narxlarni sof iqtisodiy hodisa sifatida emas, balki tashkiliy-boshqaruv muammosi sifatida o'rganishni taklif etishdi. Ular korporatsiyaning markazlashuv darajasi, bo'linmalar mustaqilligi va motivatsiya tizimi transfert narxni belgilash usuliga bevosita ta'sir ko'rsatishini asoslab berdilar.

Soliq nuqtai nazaridan transfert narxlar muammosini tizimli o'rganish Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) nomi bilan bog'liq. 1979-yilda qabul qilingan va keyinchalik bir necha marta qayta ishlangan "Ko'p millatli korporatsiyalar va soliq ma'muriyatlari uchun transfert narxlar bo'yicha qo'llanma" hujjati xalqaro amaliyotda asosiy uslubiy manba sifatida tan olingan. 2013-2015-yillarda amalga oshirilgan BEPS tashabbusi doirasida ushbu qo'llanma jiddiy qayta ko'rib chiqilib, unga qiymat yaratish zanjiri tahlili va hujjatlashtirishning uch bosqichli tizimi kabi yangi elementlar kiritildi.

Mahalliy iqtisodiy adabiyotda transfert narxlar masalasi asosan soliq nazorati kontekstida o'rganilgan. Biroq ularning boshqaruv vositasi sifatidagi funktsiyasi hamda milliy iqtisodiyot tarmoqlari kesimida qo'llanilish xususiyatlari

yetarli darajada tadqiq etilmagan. Ushbu holat mavzuning ilmiy yangiligini belgilaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot davomida quyidagi ilmiy usullardan foydalanildi. Abstrakt-mantiqiy usul transfert narxning iqtisodiy mohiyatini aniqlash va uning ta'rifini shakllantirishda qo'llanildi. Qiyosiy tahlil usuli yordamida transfert narxlarni belgilashning beshta usuli ularning ishonchlilik darajasi, axborot talabi va qo'llanilish murakkabligi bo'yicha solishtirildi.

Statistik guruhlash usuli 2019-2024-yillar davomida O'zbekiston Respublikasi Soliq qo'mitasi tomonidan o'tkazilgan transfert narxlar bo'yicha tekshiruvlar natijalarini tahlil qilishda ishlatildi. Ekspert baholash usuli doirasida soliq organlari xodimlari va yirik korxonalarining moliya bo'limi mutaxassislari o'rtasida so'rovnoma o'tkazilib, uslubiy bazaning amaldagi holati baholandi. Tadqiqot ob'ekti sifatida O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan va yillik aylanmasi 100 milliard so'mdan ortiq bo'lgan 42 ta korxona tanlab olindi.

Transfert narxning iqtisodiy mohiyati.

Transfert narx deganda o'zaro bog'liq shaxslar, ya'ni umumiy nazorat ostidagi yuridik shaxslar yoki bitta korxonaning alohida bo'linmalari o'rtasida tovarlar, ishlar, xizmatlar, nomoddiy aktivlar va moliyaviy resurslar harakatida qo'llaniladigan hisob-kitob narxi tushuniladi. Ushbu narxning asosiy farqlovchi belgisi shundan iboratki, u talab va taklif muvozanati natijasida emas, balki guruh ichidagi ma'muriy qaror asosida belgilanadi.

Transfert narxning iqtisodiy mohiyati uning bajaradigan funksiyalari orqali to'liq ochib beriladi. Taqsimlash funksiyasi guruh miqyosida yaratilgan qo'shilgan qiymatning alohida bo'linmalar o'rtasida bo'linishini ta'minlaydi. Rag'batlantirish funksiyasi bo'linma rahbariyatining xarajatlarni tejash va samaradorlikni oshirishga bo'lgan qiziqishini shakllantiradi. Baholash funksiyasi har bir bo'linmaning yakuniy moliyaviy natijaga qo'shgan hissasini o'lchash imkonini beradi. Nihoyat, fiskal funksiya soliq bazasining hududlar va davlatlar o'rtasida taqsimlanishini belgilaydi.

Aynan fiskal funksiyaning mavjudligi transfert narxlarni davlat nazorati ob'ektiga aylantiradi. Agar korporatsiya yuqori soliq stavkasi amal qiladigan yurisdiksiyada joylashgan bo'linmasidan past soliq stavkasi amal qiladigan yurisdiksiyadagi bo'linmaga mahsulotni sun'iy ravishda past narxda yetkazib bersa, foydaning asosiy qismi ikkinchi yurisdiksiyada shakllanadi. Natijada birinchi davlatning soliq bazasi yemiriladi. Ushbu hodisa xalqaro amaliyotda soliq bazasining yemirilishi va foydaning ko'chirilishi (BEPS) deb nomlanadi.

1-jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, ishonchlilik darajasi bo'yicha eng ustun hisoblangan taqqoslanuvchi bozor narxi usuli ayni paytda axborotga bo'lgan eng yuqori talabni qo'yadi. Ushbu usulni qo'llash uchun bozorda aynan shunday shartlarda tuzilgan mustaqil bitim mavjud bo'lishi va uning narxi haqidagi ma'lumot ochiq bo'lishi talab etiladi. Rivojlanayotgan mamlakatlar

sharoitida, jumladan O'zbekistonda ham, bunday ma'lumotlar bazasi hali to'liq shakllanmagan.

1-jadval

Transfert narxlarni belgilash usullarining qiyosiy tavsifi

Usul nomi	Tahlil obyekti	Axborot talabi	Ishonchlilik darajasi
Taqqoslanuvchi bozor narxi (CUP)	Bitim narxi	Juda yuqori	Eng yuqori
Keyingi realizatsiya narxi (RPM)	Yalpi foyda marjasi	Yuqori	Yuqori
Xarajatlar ustiga qo'shimcha (Cost Plus)	Xarajat rentabelligi	O'rtacha	Yuqori
Operatsion sof foyda marjasi (TNMM)	Sof foyda ko'rsatkichi	O'rtacha	O'rtacha
Foydani taqsimlash (Profit Split)	Yalpi guruh foydasi	Past	O'rtacha

Manba: OECD Transfer Pricing Guidelines (2022) asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Aksincha, operatsion sof foyda marjasi usuli tashqi ma'lumotlarga nisbatan kamroq bog'liq bo'lib, moliyaviy hisobot ko'rsatkichlari asosida hisob-kitob qilish imkonini beradi. Aynan shu sababli mamlakatimiz amaliyotida ushbu usul eng keng tarqalgan usul bo'lib qolmoqda.

2-jadval

O'zbekiston amaliyotida transfert narx usullarining qo'llanilish tuzilishi, foizda

Usul	2020-y.	2022-y.	2024-y.	O'zgarish (p.p.)
Taqqoslanuvchi bozor narxi	18,2	21,5	24,8	+6,6
Keyingi realizatsiya narxi	9,4	10,1	11,2	+1,8
Xarajatlar ustiga qo'shimcha	16,8	17,3	18,0	+1,2
Operatsion sof foyda marjasi	48,6	44,2	39,4	-9,2
Foydani taqsimlash	7,0	6,9	6,6	-0,4

Manba: tanlangan 42 ta korxona hujjatlari asosida muallif hisob-kitoblari.

Erkin bozor sharoiti tamoyili va uning qo'llanilishi.

Transfert narxlarni tartibga solishning butun tizimi erkin bozor sharoiti tamoyiliga asoslanadi. Ushbu tamoyilning mazmuni shundan iboratki, o'zaro bog'liq shaxslar o'rtasidagi bitim shartlari mustaqil shaxslar o'rtasida shunga o'xshash sharoitlarda tuzilgan bitim shartlaridan farq qilmasligi kerak. Agar farq mavjud bo'lsa va u soliq bazasining kamayishiga olib kelgan bo'lsa, soliq organi soliq bazasini tuzatish huquqiga ega bo'ladi.

Ushbu tamoyilni amalda qo'llash taqqoslanuvchanlik tahlilini o'tkazishni talab etadi. Tahlil beshta asosiy omilni qamrab oladi: bitim ob'ektining tavsifi, taraflar bajaradigan funksiyalar va o'z zimmasiga oladigan risklar, shartnoma shartlari, iqtisodiy vaziyat hamda taraflarning biznes strategiyasi. Ushbu omillardan har biri bo'yicha jiddiy farq aniqlansa, tegishli tuzatish kiritilishi yoki taqqoslanuvchi bitim tanlovdan chiqarilishi lozim.

Amaliyotda eng murakkab bosqich funksional tahlil hisoblanadi. Uning maqsadi bitim taraflaridan qaysi biri asosiy qiymat yaratuvchi funksiyalarni bajarayotganini va eng katta riskni o'z zimmasiga olayotganini aniqlashdan iborat. Yalpi guruh foydasining asosiy qismi aynan shu tarafda qolishi iqtisodiy jihatdan asoslangan hisoblanadi.

TADQIQOT NATIJALARI VA ULARNING MUHOKAMASI

O'tkazilgan so'rovnoma natijalari mamlakatimizda transfert narxlarni shakllantirishning uslubiy bazasi bo'yicha bir qator muammolarni aniqlash imkonini berdi. Respondentlarning 68 foizi taqqoslanuvchi ma'lumotlar bazasining yetishmasligini eng jiddiy to'siq sifatida ko'rsatdi. 54 foiz respondent hujjatlashtirish talablarining murakkabligini, 41 foizi esa malakali mutaxassislar tanqisligini qayd etdi.

Tahlil shuni ko'rsatdiki, korxonalarning atigi 31 foizi transfert narxlar bo'yicha to'liq hujjatlar to'plamini shakllantirgan. Qolgan korxonalarda hujjatlar qisman mavjud bo'lib, ular ko'pincha soliq tekshiruvi boshlangandan keyin tayyorlanadi. Bu esa tekshiruv natijasida qo'shimcha soliq hisoblanishi ehtimolini sezilarli darajada oshiradi.

3-jadval

Transfert narxlar bo'yicha nazorat tadbirlari natijalari

Ko'rsatkich	2021-y.	2022-y.	2023-y.	2024-y.
O'tkazilgan tekshiruvlar soni	84	112	147	186
Buzilish aniqlangan holatlar	39	58	82	109
Buzilishlar ulushi, %	46,4	51,8	55,8	58,6
Qo'shimcha hisoblangan soliq, mlrd so'm	142,6	218,4	317,9	425,3
Bitta tekshiruvga o'rtacha, mlrd so'm	1,70	1,95	2,16	2,29

Manba: Soliq qo'mitasi hisobot ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitoblari.

3-jadval ma'lumotlari nazorat tadbirlari samaradorligining barqaror o'sishini ko'rsatmoqda. To'rt yil davomida tekshiruvlar soni 2,2 baravar, qo'shimcha hisoblangan soliq summasi esa 3 baravardan ortiq oshgan. Bitta tekshiruvga to'g'ri keladigan o'rtacha summaning o'sishi soliq organlari e'tiborining yiriklashuvi va tahlil sifatining yaxshilanganidan dalolat beradi.

Shu bilan birga, buzilishlar ulushining 58,6 foizgacha o'sishi ikki xil talqinga ega bo'lishi mumkin. Bir tomondan, u nazorat tizimining aniq nishonga urishini anglatadi. Ikkinchi tomondan, u soliq to'lovchilar orasida uslubiy bilimlarning yetishmasligini va ko'plab buzilishlar qasddan emas, balki bilmasdan yo'l qo'yilayotganini ko'rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi. Transfert narx murakkab iqtisodiy kategoriya bo'lib, u bir vaqtning o'zida korporativ boshqaruv vositasi va soliq bazasini taqsimlash mexanizmi vazifasini bajaradi. Uning shakllanishi bozor mexanizmiga emas, balki guruh ichidagi

qarorlarga bog'liq bo'lgani sababli davlat tomonidan tartibga solinishi obyektiv zarurat hisoblanadi.

Mamlakatimizda transfert narxlarini belgilashning uslubiy bazasi shakllanish bosqichida bo'lib, uning asosiy cheklovi taqqoslanuvchi ma'lumotlar bazasining yetishmasligidir. Aynan shu sabab operatsion sof foyda marjasi usuli haddan tashqari keng qo'llanilmoqda, bu esa tahlil aniqligini pasaytiradi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

- Soliq qo'mitasi huzurida taqqoslanuvchi bitimlarning milliy axborot bazasini tashkil etish va unga tarmoqlar kesimida rentabellik ko'rsatkichlarining oraliq qiymatlarini kiritish;
- Iqtisodiyotning asosiy tarmoqlari uchun transfert narxlarini belgilash bo'yicha tarmoq uslubiy tavsiyalarini ishlab chiqish;
- Yillik aylanmasi belgilangan chegaradan past bo'lgan korxonalar uchun soddalashtirilgan hujjatlashtirish tartibini joriy etish;
- Oldindan narx kelishuvi (APA) instituti amaliyotini kengaytirish orqali soliq to'lovchilar uchun huquqiy aniqlikni oshirish;
- Oliy ta'lim muassasalarida transfert narxlar bo'yicha maxsus kurslarni joriy etish va soliq organlari xodimlari uchun malaka oshirish dasturlarini takomillashtirish.

Ushbu takliflarning amaliyotga joriy etilishi transfert narxlarini shakllantirish jarayonining shaffofligini oshirish, soliq nizolari sonini kamaytirish hamda davlat byudjeti daromadlarining barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. - Toshkent: Adolat, 2026.
2. "Soliq auditini o'tkazish to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida"gi hujjat. Lex.uz milliy qonunchilik bazasi.
3. "Soliq xavfini boshqarish, soliq xavfi mavjud soliq to'lovchilarni aniqlash va soliq tekshiruvlarini tashkil etish tartibi to'g'risida"gi normativ hujjat. Lex.uz milliy qonunchilik bazasi.
4. O'zbekiston Respublikasi Soliq qo'mitasi. "2024-yilda soliq organlarining faoliyatini raqamlashtirish davom ettirildi" axboroti.
5. Soliq ma'murchiligi va raqamli iqtisodiyotga oid ilmiy-amaliy manbalar.
6. OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations. - Paris: OECD Publishing, 2022.
7. Hirshleifer J. On the Economics of Transfer Pricing // The Journal of Business, 1956, Vol. 29, No. 3.
8. United Nations Practical Manual on Transfer Pricing for Developing Countries. - New York: UN, 2021.
9. Eccles R. The Transfer Pricing Problem: A Theory for Practice. - Lexington Books, 1985.
10. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project. Action 13 Final Report. - Paris: OECD Publishing, 2015.

Mas'ul muharrir: Beglayev Uchqun

Musahhih: Boltayev Nurali

Sahifalovchi va dizaynerlar: Normurodov Sarvar,
Sharipov Shoxruh

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul hisoblanadi. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqolalar, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: licht-1989@mail.ru

Jurnalning telegram manzili: t.me/agrobiznes_elektronjurnal

Telefon raqami: +998939018320, +998934393000

Jurnal rasmiy sayti: <https://www.agrobiznesjournal.uz>

"Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 30.11.2024-yildagi №364/5-sonli qarori bilan 08.00.00-Iqtisodiyot fanlari bo'yicha, 08.05.2025-yildagi №370/5-sonli qarori bilan 06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari bo'yicha "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati" ga kiritilgan.

"Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali 2023-yil 23-maydan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669225** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №083688

**Manzilimiz: Toshkent viloyati, Qibray tumani,
Universitet ko'chasi, 2-uy**